

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

84

7-89

Lucy ✓

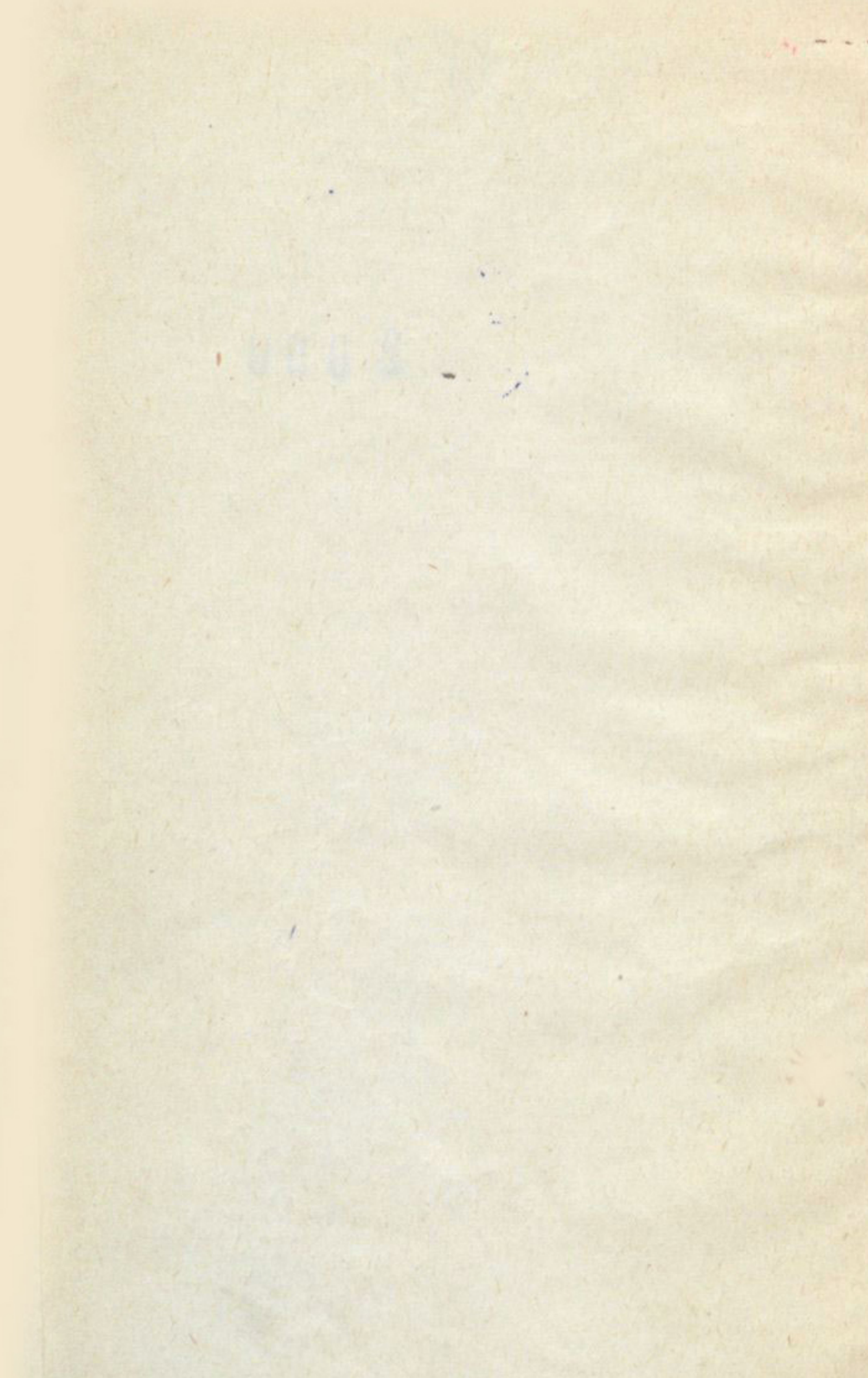
355

~~383~~

223

2000

1558

~~7180~~

223

Լայն
355

Մ Ա Յ Ր Ա Ի Ր Ա Տ

Պ Ա Տ Մ Ո Ի Թ Ի Կ Ն Ք Յ

Պ Ո Ի Յ Լ Ի Պ Ա Ղ Ղ Ի Մ Ա Յ Ի Ո Յ

84-3 ՆԿ

Պ - 89

Թ Ա Ր Գ Մ Ա Ն Ե Ա Յ

Ե. Մ.

1000
40738

Ո Ր Գ Ե Գ Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ե

1558

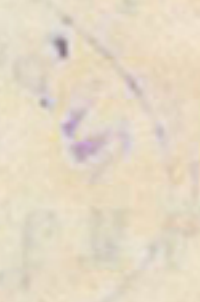
Թ Է Ո Դ Ո Ս Ի Ա

ԻՏպարանի Խաշիպեանի Ռաւնվեարանի Հայոց

1862

647

9

28-354

355-2003

ՀՐԱՄԱՅԵՑԱՒ ՏՊԱԳՐԵԼ,

իւր յետ տարագրութեանն առաջի առնելուր հարկն է դասմա-
նելալ թիւ օրինակացն. Թէոդոսիա, 16 մայիսի 1862:

ԳԱՐԻԻԷԼ Վ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ.

Ո Ր Դ Ե Գ Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Մայրական սէրը ո՛չ մեծութիւն կը
ճանաչէ եւ ո՛չ հեռաւորութիւն: —
Մայր ըսածդ իւր զաւակները պահ-
պանելու, զանոնք սիրելու, նոցա ա-
պագան մտածելու հոգէն ուրիշ մըտ-
մտութիւն անհանգստութիւն չունի: Քա-
նի թագուհիներ եղած են որ իրենց զաւա-
կացը ծծմարներուն վրայ մեծ սէր ունեցեր
են, եւ գրեթէ թագուհիի պատիւ տալ
տուած են նոցա: Եւրոպայի անուանի թա-
գուհիներէն մէկը մէկ երեկոյ իւր պալա-
տին քովերը դբօսանքի ելած ժամանակը,
յանկարծ կտեսնէ որ անտառի մի ծայրը
մէկ ազքատ կնիկմարդ մի գրկի տղուն կու-

զէ կաթ տալ, բայց ինքը սաստիկ քաղցած
եղածէն՝ կաթ չունի որ տայ: Թագուհին
մէկէն վար կիջնայ կառքէն, կառնու տղան
մօրը գրկէն, ինքը կաթ կուտայ կկշտացը-
նէ, կուտայ տղան մօրը գիրկը, նորէն կը-
մտնէ կառքը ու կերթայ: Սորա նման օրի-
նակներ շատ կան. մեք միայն մէկ ազնուա-
կան ու պատուաւոր գաղղիացի մօր մը պատ-
մութիւնը պատմեմք որ միշտ զարմանք բե-
րած է լսողներուն, թէպէտ եւ կարելի չէ
այն մօրն ըրածը օրինակ տալ ամենուն:

Գաղղիացւոց մեծ խռովութեան ատենը,
երբոր գրեթէ բոլոր եւրոպան Գաղղիոյ գէս-
ելաւ, տէրութիւնը հրաման հանեց որ ամէն
կտրիճները ստք ելնեն՝ իրենց հայրենիքը
պաշտպանելու. որով չորս գունդ ձեւացան՝
Պ ա հ ա ն ո Ր Դ Բ պ ա ս ու Ն յ անունով: Փարիզէն
ընտրուած պահանջողներուն մէջ տասներու-
թը տարեկան կտրիճ մը կար՝ կոմս Աշիլ Տ:
Սորա հայրը ատենով գնդապետ եղած էր,
ու պատերազմի մէջ քաջութեամբ մեռած.
Իրեն ալ խելքը միտքը այն էր որ երթայ
հօրը վրէժն առնուլ. բայց իրեն սիրելի մօրն
ալ մէկ հատիկն էր: Հօրեղբայր մըն ալ ու-
նէր՝ պատուաւոր ու ծերունի մարդ, որ կու-
ղովիկոս ԺՁ թագաւորին գլխատուելէն իվեր
պաշտօնի մէջ մտնել չէր ուզած: Ուստի Ա-

շիւ տանը մէջ մինակ մնացած, հօրեղբօրը երկիրներն ու տները կհոգար: Քանի որ պատերազմի տարիքը եկած չէր, Աշիւ իւր սրտին փափաքը կծածկէր. բայց երբ այն տարիքը հասաւ որ տաքարիւն երիտասարդը չկրնար պաղ արիւնով լսել պատերազմական փողոյն ձայնը, ինքը պահանջօրդ գրուողներուն առաջիններէն մէկն եղաւ: Թէպէտ մայրն ու ազգականները շատ դէմ կեցան, բայց ճար չեղաւ. պէտք եղաւ որ վերջապէս մայրը օրհնենքը տայ որդւոյն ու ճամբէ. միայն այս ապսպրեց, «Պատերազմին տաք ատենն ալ չըմոռնաս որ մայր մը ունիս, ըսաւ, աշխարհիս երեսը»: Իսկ ծեր հօրեղբայրը Աշիւին վերջի բարեւը չուղեց ընդունիլ. վասն զի միտքը գրած էր որ իրեն ազգական եղողը պէտք է հեռու կենայ Գաղղիացւոց խռովարարներէն ամէն բանի մէջ. եւ սակայն ուզէր չուղէր՝ խելքը իւր եղբօրորդւոյն հետը գնաց, գիտնալով որ նա մեծամեծ փորձանքներու կըրնար հանդիպիլ:

Կարճ ժամանակէն պատերազմի գնաց Աշիւ, ու զանազան քաջու թիւններ ըրաւ իրեն անվախու թեամբն ու արագաշարժ ճարտարութեամբը: Երրորդ պատերազմին մէջ էր որ դրօշակ մը ձեռք ձգեց, ու դեռ բանակին մէջ եղած ատենը խաչ առաւ:

Աշխիւն ամէն յաջողութիւններն ալ մօրը
ականջը կհասնէին . բայց նա անդադար վա-
խի մէջ էր որ մի գուցէ Աշխ այն առաջին
յաղթութիւններովը աւելի սիրտ առած ,
չափազանց եռանդով ետեւէ լինի նոր նոր
քաջութիւններ ընելու :

Քանի մը ամիս անցնելէն ետքը , երբոր
Աշխ ձիաւորներու գնդապետ եղեր էր , դաշ-
նակից տէրութիւնները Հռենոսի կողմէն
Գաղղիոյ արեւելեան սահմաններուն մօտե-
ցան : Աշխին մայրը մեծ վախի մէջ էր որ
պատերազմը պիտի սաստկանայ . իսկ ծերու-
նի հօրեղբայրը կուրախանար ' յուսալով որ
անով թագաւորական աթոռը նորէն կհաս-
տատուի :

Վերջապէս Մոնթռոյի պատերազմը եղաւ ,
որով Գաղղիոյ վիճակը պէտք էր որոշուէր :
Հրաման եղաւ որ Աշխին գունդը առաջ նե-
տուի : Աշխ սաստիկ եռանդով Աւստրիացի
ձիաւորներուն դիմացը գանուելով , ահա-
գին քաջութեամբ նոցա մէկ դրօշակը յա-
փրշտակեց . բայց ետ դարձած ժամանակը '
իրեններուն քովը չհասած ' Մաճառներու
գնդէ մը պաշարուեցաւ , երեք տեղէ վիրա-
ւորուեցաւ ու մեռածի պէս ընկաւ մնաց '
ինքզինքը կորսընցուցած :

Մէկ քանի ժամէն արթընցաւ Աշխ , տե-

սաւ որ պատերազմը քովէն հեռացեր է .
ոտք ելաւ, փորձեց նայեցաւ որ աղղրին
վերքը խորունկ չէ, նմանապէս աջ թեւին
վերքն ալ վտանգաւոր չէ . բայց կուրծքին
ձախ կողմը առած վերքը արդէն սաստիկ
ուռեր էր ու կցաւէր, այնպէս որ շունչ առ-
նուլ ալ չէր թողուր : Կէս կտորած թրին
վրայ կռթրնած՝ գնաց Սէն գետին եղերքը,
որ անտի շատ հեռու չէր . տեսաւ որ գեղի
մը վարի կողմը նաւավար մը կեցեր է նա-
ւակովը, հեան ալ 15 կամ 16 տարեկան աղ-
ջիկ մը, որ թի քաշելու կօզնէր անոր : Մօ-
տեցաւ նոցա քովը, ու հազիւ կրնալով մէկ
քանի խօսք ետեւէ ետեւ զրուցել, ըսաւ ա-
նոնց . « Իրեք տեղէս զարնուեցայ . . . շու-
տով տարէք զիս այս գեղին հիւանդանոցը
. . . ինծի կեանք տուած կլինիք » :

Աղիլին խօսքը գեռ բերանն էր, ծեր նա-
ւավարն ու աղջիկը ձեռքէն բռնեցին . նըս-
տաւ նաւակին մէջի տախտակին վրայ, բայց
սիրտը անցնելու պէս եղաւ : Աղջիկը կան-
չեց թէ « Հայր, այս մարդը մեռնելու վրայ
է : — Ո՛չ, ո՛չ, պատասխանեց հայրը . տկա-
րութենէն է այնպէս եղածը » : Իսկոյն նորա
զինուորական վերարկունին կոճակը քակեց,
կուրծքը բացաւ, նայեցաւ որ վերքին տեղը
ժողովուած արիւնէն մէկ մեծ ուռեցք մը ձե-

ւացեր է. « Խեղճ մարդ, ասաց ծերուկը. խիստ գէշ զարնուեր է. այս սրբան արիւն է որ ժողովուեր է ուռեցքին մէջ . . . սորա ճարը՝ արիւնը ծծելն է . . . բայց այն ալ ինչ գիտնամ, ինչպէս ընելու է որ վտանգ մը չպատահի . . . կեցիր, ահա անդին գեղը գաղղիացի զինուորականներ կտեսնեմ. երթամ իրենց իմացընեմ. դու, Նիզա, սորա քովը կեցիր, մի վախնար. այս մարդը այնպէս շուտով մեռնելու պէս չէ . . . ես հիմա կուգամ: » Այս կասէ ու նաւակը գետեզերքին կապելն ու դուրս ցատքել երթալը մէկ կընէ:

Նիզան աւելի ալ զգուշութեամբ սկսաւ հիւանդին նայիլ. ձեռքը տարաւ նորա սրբտին ու ասաց թէ « Տես ինչպէս ուժով կը զարնուի սիրտը . . . ինչպէս լինէր որ այս խեղճ մարդը ազատէր: » Այս կասէ ու խըղճալով մը վրան կնայի: Այն միջոցին յանկարծ այս խօսքերը կլսէ նորա բերնէն. « Ա՛հ, մայր իմ . . . ուրեմն մէյմըն ալ ոլիտի չըտեսնեմ զքեզ . . . » Նաւավարին աղջկանը սիրտը կտոր կտոր եղաւ այն խօսքերէն. վասըն զի իրեն մայրն ալ քանի մը ամիս էր որ մեռեր էր. ուստի շատ կիսափաքէր որ երիտասարդը մահուան դռնէն ետ դարձընելու ճար մը գտնուի, բայց եկող գնացող

չկար, եւ վիրաւորին շունչը անդադար կը-
բռնուէր: Նիզան ասաց ինքնիրեն. « Թէ որ
սորա արիւնը կարենար պտըտիլ, մահուընէ
կազատէր . . . բայց ասոր համար վէրքը
ծծելու է . . . հապա եթէ վտանգ մի լինի
. . . » Ինքը կուղէր ծծել. բայց կէս մը ա-
մօթէն, կէս մը վախէն չէր համարձակեր:
Երիտասարդը նորէն «Ո՛վ մայր իմ» կանչեց,
ու նիզային բռնելուն չմնաց, նաւակին մէ-
ջի տախտակին վրայ ընկաւ: Նիզային աչ-
քերը արտասուօք լցուեցան. «Ս՛լ չեմ դի-
մանար, ասաց, դա իրեն մայրը կկանչէ,
ես իմ մօրս մահը կուլամ, ու կարծես թէ
նա ալ երկնքէն կասէ ինձի. «Նիզա, այդ
կտրիճին կեանքը ազատէ» : Չորս դին կը-
նայի, մարդ չկայ. խեղճ կերպով աչքերը
դէպի երկինք վերուցած ոյժ կխնդրէ Աստուծ-
մէ, ու դողդողալով բերանը վէրքին վրայ
կդնէ . . . մէկէն իմէկ արիւնը կվաղէ,
քանի մը անգամ ծծելէն ետքը կտեսնէ որ
հիւանդին երեսին դեղնութիւնը կերթայ,
խելքը վրան կուգայ. Նիզան ալ միտքը կդնէ
որ մինչեւ մահը ծածուկ պահէ ամենէն այս
իրեն ըրած աղէկութիւնը: Կամացուկ մը
զինուորականին գլուխը վեր կվերցընէ ու
թեւին վրայ կբռնէ, ինչպէս որ հօրը իւր
քովն եղած ատենը բռնած էր:

Ս.յն միջոցին հայրն ալ քանի մը զինու-
րականներով, որոց մէջ վիրաբոյժ մըն ալ
կար, վրայ հասաւ. «Ի՞նչպէս, ասաց. չմե-
ռաւ: — Ձէ, հայր, ըսաւ աղջիկը. կարծես
թէ աւելի թեթեւ կառնու շունչը»: Վիրա-
բոյժն ալ վերքը նայեցաւ, «Մահուընէ ա-
զատեր է, ասաց: — Ի՞նչ կասես, ասաց աղջի-
կը ուրախութեամբ: — Ս.յո, ասաց վիրաբոյ-
ժը. վերքը խորունկ չէ. զինքը խղճողը ա-
րիւնն էր. բայց բնութիւնն ու երիտասար-
դական ոյժը յաղթեր են, ու վախ չէ մնա-
ցեր: » Եւ յիրաւի, Ս.շիլ աչքը բացաւ, տե-
սաւ որ ընկերները չորս գին ժողովուած կու-
րախանան իւր առողջանալուն վրայ. «Մ՛հ,
ասաց կոմսը, մեծ շունչ մը առնելով. նոր
կենդանութիւն եկաւ վրաս. ո՞վ բարեկամներ,
ձեզմէ ո՞վ էր արդեօք ինծի այս աղէկութիւնս
ընողը: — Ի՞նչ ասել կուզես: — Ս.յո, թէպէտ
եւ վրաս ամենեւին ոյժ չկար, բայց իմա-
ցայ որ մէկը մեծ աղէկութիւն ըրաւ ինծի.
Չիտակն ասէք, ո՞վ էր: — Ս.յո յայտնի է որ
մեզմէ մէկն ալ չէր, ասացին, վասն զի մեք
դեռ հիմա եկանք: — Ս.րդեօք իմ աղջիկս է,
ասաց ծեր նաւավարը. ոչ, կարելի բան չէ
. . . բայց իրմէ զատ ալ մարդ չկար դորա
քովը: » Ամենուն աչքը նիզային վրայ դար-
ձաւ. իսկ նա մէկդի կեցած՝ կնայէր որ ի-

րեն այլայլութիւնը կարմրիլը ծածկէ : Հայ-
րը հարցուց, բայց նա չուզեց ճշմարտու-
թիւնն ասել, միտքը դրեր էր որ մինչեւ մա-
հը մարդու չիմացընէ ըրածը. իսկ երբոր
խիստ շատ հարցուցին ու վիրաւորուած
մարդն ալ շատ աղաչեց, մանաւանդ երբոր
հագուստին վրան ալ արեան նշաններ տես-
նուեցան, աչքը արտասուներով լցուեցաւ,
ընկաւ հօրը դիրկն ու շիտակը զրուցեց,
աղաչելով որ թողութիւն տայ ըրածին :

« Թողութիւն ինչո՞ւ կ'իսնդրես, ասաց ծե-
րուկը՝ ուրախութեամբ գրկելով իւր զաւա-
կը, դուն գովասանքի արժանի ես, ես ալ
ասով աւելի կ'ապրծենամ որ քու հայրդ գըտ-
նուեր եմ » : — Ա՛հ, ես քու ոտքդ չեմ կըր-
նար ընկնիլ, ասաց անդիէն կոմսը՝ քիչ մը
շտկուելով. գոնէ թող ինձի որ շնորհակա-
լութեան արտասուներով թրջեմ քու սլա-
տուական ձեռքերդ . . . թող որ այդ ձեռ-
քը սրտիս վրայ դնեմ, վասն զի եթէ դուն
չլինէիր, այս սրտին շարժմունքը վաղուց
դադրած էր . . . իրաւ որ երբ մէկը քեզի
պէս հրեշտակային սեսք ու լեզու ունի, պէտք
է եղեր որ հրեշտակի պէս ալ բարեսիրտ
գտնուի » :

— Ատոնք ամէնն ալ աղէկ, ըսաւ վիրա-
բոյժը՝ կոմսին վէրքէն վազած արիւնը սըր-

բելով. դուն այս վերքէն չես մեռնիր, բայց շատ զգուշութիւն ու մեծ հանդարտութիւն պէտք է որ կարողանաս շուտով առողջանալ. ավասոյս որ մեր շարժական հիւանդանոցն ալ վիրաւորներով լեցուն է» : Նաւավարը վրայ բերաւ թէ « Ուրեմն իմ տունս տանելու է. երկու սենեակ ունիմ, մէկը այս բարեկամիս կուտամ, մէկալը մեզի կպահեմք » : Այս կասէ ու կերթայ. սայլ մը կբերէ, կզնեն վրան կոմսը եւ կտանին Քոլպրանին տունը. հոն այն պատուական ծերունին հօր պէս ամէն խնամք ցուցուց անոր :

Երբ Աշիլ այնչափ վրայ դրաւ որ կարող էր քանի մը տող բան գրել, առաջին փոյթը այն եղաւ որ իւր մօրը իմացընէ գըլխուն եկած փորձանքը, զինքը աղատողին զարմանալի առաքինութիւնը, եւ նորա ծեր հօրը սրտաշարժ հիւրընկալութիւնը : Ազէկ գիտէր որ այս բաները տեղն իտեղը պատմելովը՝ այն բարեբարոյ անձանց կերպով մը վարձատրութիւն ըրած կլինէր : Յրիորդը այնուհետեւ գետին մէջ թիավարութիւն ընելով պիտի չանցընէր իւր օրերը. նորա հրեշտակային կերպարանքը ոչ ամառուան արեւուն տաքութենէն պիտի աւրուէր, եւ ոչ ձմեռուան սաստիկ ցուրտերէն. իրեն փափուկ ձեռքերը ծանր աշ-

խատանքով պիտի չբրտանային, եւ պատուա-
կան ծերունի հայրը ամէն օր առաւօտէ մին-
չեւ իրիկուն պիտի չքալէր ջրին երեսը՝ որ
իւր ապրուստը ճարէ. այնպիսի ազնուական
կոմսի մը աղէկութիւն ընելէն յետոյ՝ պէտք
էր որ իրենց վիճակը լաւանար . . . :

Աշիւ այսպիսի քաղցր յոյսերով զուարճա-
նալու վրայ էր, երբ մէկ առաւօտ մը յան-
կարծ իւր մօրը մարդիկներէն մէկը դըռ-
նէն ներս մտաւ, «Աչքդ լնյս, ասաց, մայրդ
քեզի կուգայ, ու այս գեղէն հեռու չէ» :
Կոմսը Մօռիսին օգնութեամբը անկողնոյն
վրայ հազիւ թէ շտկուեր նստեր էր, մայրը
ներս մտաւ տագնապած. տեսաւ որ Աշիւ
դեռ տկար ու ցաւագար է, բայց վտանգը
անցուցեր է: Այն միջոցին Մօռիսը կոմսին
քովը կեցած էր, իսկ նիզան դեռ նոր տը-
ւեր էր կոմսին խմելու դեղը, եւ իրեն վախ-
կոտ ու համեստ կերպովը կարծես թէ կոմ-
սին մօրմէն ամըջնալով մը վրան կնայէր :
Կոմսուհին դռնէն ներս մտածին պէս՝ որ-
դւոյն վրայ վազեց ու սկսաւ համբուրել. յե-
տոյ դարձուց աչուրները իւր սիրելի որ-
դւոյն ազատող մանկահասակ օրիորդին վը-
րայ: Զարմացաւ նիզային նշանաւոր կեր-
պարանքին, շնորհալի նայուածքին ու անոյշ
ձայնին. մօտեցաւ նորա քովը, գրկեց զինքն

ու ասաց . « Օրհնած լինիս որ իմ որդիս ին-
ծի պարգեւեցիր . Աստուած վկայ լինի որ
ես ալ քու մօրդ տեղը պիտի լինիմ քեզի .
այսուհետեւ դուն իմ որդեգիրս՝ հողեղա-
ւակս ես : — Ա՛հ տիկին , ասաց Նիզան զար-
մացած . հրամանքդ մայր ես , բայց ինձմէ
աւելի երջանիկ չես » :

Քիչ ատենէն գլխաւոր վիրաբոյժը վը-
կայեց որ հիւանդը կարելի է Փարիզ տանիլ :
Կոմսուհին իրեն որդւոյն օգնութիւն ընող-
ներուն ամենուն ալ վարձատրութիւններ
ընելէն յետոյ , ճանապարհ ելնելուն օրը ո-
րոշեց , Մօսկոսին ալ ասաց որ պատրաստուի
իրենց հետ Փարիզ դալու : « Է՛հ տիկին , ա-
սաց ծերուկը , ինչ պիտի ընեմ ես այն մեծ
քաղաքը . ես այս տեղը սովրեր եմ , տարիքս
առած մարդ եմ . . . — Դուն իմ տանս մէջ
ինչ որ կուզես այն կընես , ամենեւին նե-
ղութիւն պիտի չքաշես , ասաց Աշիլ . միայն
պիտի նայիս որ կրցածիդ չափ երկար ապ-
րիս , ու ես որ քու բարեկամդ ու զինուո-
րակիցդ եմ՝ վրադ նայելով ուրախանամ :
— Ի՞նչ կըսես , պարոն կոմս . մեր երկուքիս
մէջ մեծ հեռաւորութիւն կայ . . . — Իրա-
ւունք ունիս . ես դեռ միայն մէկ տարի է
որ զինուորութեան մէջ եմ , իսկ դուն քա-
ռասուն տարի ծառայած պիտի լինիս , ինչ-

պէս որ կուրծքիդ վրայի խաչաձեւ դրուած
թուրերէն կերելի :

— Ես ձեր ոսկեզօծ պալատներուն մէջ ան-
հանդիստ պիտի լինիմ, ամէնքը զիս ծաղր
պիտի ընեն. շիտակն ասեմ, թէպէտ եւ
վաթսուն տարեկան եմ, բայց նախատանաց
չեմ դիմանար : — Նախատինք. զքեզ նախա-
տողը՝ ինձի նախատինք ըրած կլինի, պէտք
է որ պատիժը գտնէ : — Եթէ այդպէս է,
խօսք չունիմ, եւ որովհետեւ իմ սիրելի
զաւակս հետերդ կտանիք, պէտք է որ ես ալ
ձեր ետեւէն գամ » :

Մէկ քանի օրէն ճամբայ ելան. կառքին
շարժմունքը ամենեւին վնաս չըրաւ հիւան-
դին, մանաւանդ թէ օգնեց՝ առողջութիւնը
բոլորովին շտկելու : Կոմսուհին եւ նիզան
շատ լաւ կհոգային զինքը : Աշիւ շատ կուրա-
խանար՝ քանի որ մայրը իրեն ազատարարին
զաւակի քաղցր անունը կուտար . . .

Երբոր Փարիզ հասան, Մօսիս Քոլպրանը
իւր աղջկանը հետ պալատին քովը մէկ տուն
մը բնակեցաւ. առջեւը ծառատունկ կար, ան-
կարող զինուորաց անկեւանոցին դիմացը,
ուր որ պատուական ծերունին օրուան մեծ
մասը կանցընէր՝ իրեն հին ճանչւորներուն
հետ խօսելով, իսկ նիզան բոլոր օրը կոմ-
սուհիին քովէն չէր բաժնուեր :

Գեղացիի հագուստին տեղը հագաւ քաղաքացիի պարզ եւ պարկեշտ հագուստ մը որ իրեն զարմանալի կերպով կ'վայլէր . ուսման մէջ ալ աղէկ յառաջագիմուժիւն ըրաւ : Աշիւ այս ալ պահանջեց որ նա մէկ քանի զուարճալի ուսումներ սովորի . եւ այսպէս կոմսուհիին տունը եկողները կզմայլէին վրան :

Աշիւ եւ մայրը ժամանակ ժամանակ կերթային Սէն-ժէռմէն այցելութեան իրենց ծեր ազգականին , որ ոտքի ցաւին պատճառաւ ուշ ուշ կերթար Փարիզ : Ծեր կոմսը լսած էր Նիզային դուլասանքները , եւ կարծէր թէ նա կոմսուհիին քովը աղախին , կամ կար կարող էր : Ուզեց զինքը տեսնել , եւ ապսպրեց որ եթէ նորէն գալու լինի՝ անպատճառ զինքն ալ հետը բերէ : Նիզան ամենեւին չէր ուզեր երթալ . քանի որ կմտածէր թէ ինչպէս պիտի ելնէ այն իշխանին առջեւը՝ որոյ խիստ մարդ մը եղածը լսեր էր , դող կուգար վրան : Խնդրեց կոմսուհիէն որ հրաման տայ իրեն առաջուան հագուստներովը երթալու , որ կարենայ իմանալ թէ ինչ մեծ տարբերութիւն կայ իրեն ու Սէն-ժէռմէնի քաղաքապետին մէջ . բայց Աշիւ ուզեց որ մնայ իրեն սովորական հագուստովը , թէպէտ եւ ծեր կոմսը այս բանին պիտի չհաւնէր . մանաւանդ որ Աշիւ ամենահար-

կաւոր կճանչնար որ կամաց կամաց հասկը-
նայ իւր ազգականն ալ թէ նիզան իւր մօրը
որդեգիրն է: Հագաւ որչափ կարելի էր
պարզ հագուստներ, մտաւ կառքը, եւ դո-
ղալով հասաւ Սէն-ժէռմէնի ամարանոցը:

Ծեր կոմսը ամենայն սիրով ընդունեցաւ
զինքը, բայց իրեն բնական ծանրութեամբը:
Նիզան այնպիսի խելքով եւ համեստութեամբ
վարուեցաւ քաղաքատեալին առջեւը, այն-
պիսի պատուով խօսեցաւ հետը քանի մը
խօսք, որ ծերը ուզէր չուզէր՝ հաւնեցաւ
հորա. բայց երբ յանկարծ դիտեց ու տե-
սաւ որ աղջկանը հագուստն ու կերպը քաղա-
քացիի կերպ է, շատ զարմացաւ, մեղա-
գրեց զկոմսուհին ասելով՝ թէ «Դուն զինքը
բռնորովին պիտի աւրես, եւ մոռցընես իրեն
ինչ լինելը. այս քեզի մեծ պակասութիւն
է, ամէն մարդ իրեն տեղը պէտք է կենայ:

— Իրեն տեղը, սիրելի քեռի իմ, իմ քովս է:

— Ի՞նչ ըսել կուզես:

— Նա որդւոյս այնպիսի աղէկութիւն մը
ըրաւ որ ես որչափ սէր ցուցընեմ իրեն՝
քիչ է, եւ ես ուխտ ըրեր եմ որ մօր տեղ
լինիմ իրեն:

— Ուրեմն զինքը բռնորովին որդեգիր ըրէ
քեզի, ու միտքդ ալ դիր որ մեր ցեղէն մէկը
լինելու արժանի է:

1910
40733
355-2003

— Այո, այնպէս է » ասաց Աշիլ, ու չթողուց որ այն անախորժ խօսքերը աւելի երկարին :

Իսկոյն առաւ Նիզային ձեռքէն, որ հազիւ թէ ինքզինքը կրցեր էր բռնել, ու հանեց պալատէն դուրս : Ծերը զարմացած ու բարկացած մնաց, եւ անով ոտքին ցաւը աւելի սաստկացաւ : Կոմսուհին շատ աշխատեցաւ նորա սիրտը առնելու, բայց չկըրցաւ. ներողութիւն խնդրեց որդւոյն համար, բայց պէտք եղաւ որ ետ դառնայ, որդւոյն եւ Նիզային հետ Փարիզ երթայ, մէկը բարկութեամբ, եւ միւսը աչքին արտասուքը հազիւ բռնելով, եւ միայն այսպէս պատասխան տալով կոմսուհիին անոյշ խօսքերուն. « Ա՛հ տիկին, թողուցէք որ երթամ նորէն իմ խեղճ տնակս » :

Երկրորդ օրը կոմսուհին գնաց Սէն-ժէռմէն, եւ իւր քեռին այնպէս բարկացած գտաւ որ շատ դժուար էր հանդարտեցընելը : Բնական խստութեանը հետ մէկտեղ այն վախն ալ կար որ մի գուցէ իրեն Աշիլին համար պատրաստած փառաւոր վիճակը պարապի երթայ : Աշիլ Նիզային այն կերպով պաշտպանութիւն ըրեր էր որ յայտնի կցուցընէր թէ միտքը դժուարաւ պիտի փոխուի : Ըսաւ ծերը կոմսուհիին թէ « Այն աղջիկը

Ժամ մը առաջ պէտք է իրեն գեղը դրկել :
Կոմսուհին վրայ բերաւ թէ « Այդ լինելու
բան չէ . նա իմ որդւոյս կեանք պարգեւեց .
ինչպէս ելնեմ ես անոր կամ որդւոյս կամ-
քին դէմ բան ընեմ . ուրիշ կողմանէ աղէկ
գիտեմ որ երկուքն եւս իմ խօսքէս դուրս
չեն ելներ :

— Ահա այդ լաւ է , ասաց կոմսը , ինձի
դրկէ , ես իմացնեմ իրեն թէ ինչ փառա-
ւոր ամուսնութիւն մի պատրաստեր եմ ես
իրեն համար » :

Աշիւ քեռւոյն հրամանը լսածին պէս՝
գնաց քովը : Ծերը իմացուց նորա թէ պատե-
րազմի ոստիկանին հետ մասնաւոր թղթակ-
ցութիւն ունենալով , յոյս ունի Աշիւին հա-
մար նորա եղբօր աղջիկը առնելու , շատ
հարուստ ժառանգութեամբ , տեսքով ալ ե-
րեւելի բոլոր պալատականներուն մէջ . « Այս
ամուսնութեամբ կկարողանաս , ասաց , շու-
տով գնդապետ լինել , եւ յետոյ մեծ գնդա-
պետ » : Աշիւ այնպիսի պաղ կերպով ընդու-
նեցաւ այն առաջարկութիւնն որ նորէն բար-
կացուց իրեն քեռին : « Ես դեռ հազիւ թէ
քսանըհինգ տարու եմ , ասաց , այս տարիքիս
մէջ ինչպէս կրնամ իմ վիճակս կաշկանդել .
թող որ ես ամենեւին չեմ սիրեր ուրիշի
բարերարութեամբը առաջ երթալ . կուզեմ

իմ աշխատանքովս հասնիլ այն աստիճաններուն : Կոմսը հասկըցաւ որ այն Չէ ասելը ծածուկ խորհուրդ մը ունի, բարկացաւ Աշիլին դէմ, եւ սկսաւ զինքը նեղը ձգել. Իսկ Աշիլ համարձակ խոստովանեցաւ որ իւր առջեւը մէկը չկայ որ արժէ իւր ազատարարին, եւ եթէ օր մի կարգուիմ ասաց, Նիզա Քոլպրանէն ուրիշ մէկն ալ պիտի չառնուամ : Այս կասէ ու շուտ մը դուրս կելնէ որ հոն կենալովը ծերոյն բարկութիւնը չաւելցընէ, եւ ամէն բան կերթայ տեղն իտեղը կազամէ մօրը : «Ես սովորած եմ, ասաց մայրը, քու սիրտդ աղէկ հասկընալու, եւ թէ որ ես Նիզային ինչպէս անձ լինելը չգիտնայի, պէտք էր որ ես զինքը հեռացընէի, բայց նա հասարակ կնիկմարդկանց չնմանիր : Նա իմ սրտիս որդեգիրն է. զինքը որդեգրած ատենս ամենեւին մտքէս չէր անցած որ դուն զինքը պիտի ընտրես քեզի ընկեր : Ես գիտեմ որ Նիզան քու առջեւդ մէկ հատիկ է, եւ դուն կարծես որ ուրիշներն ալ քու ընտրութեանդ պիտի հաւնին, բայց կիտարուիս : Ժողովուրդը ամէն բանէ աւելի մեծութեան եւ պատուոյ կնայի : Կարելի է դուն ալ ժամանակով զղջաս ըրած ընտրութեանդ . . . Աշիլ, սիրելի Աշիլ, թող քու մայրդ՝ որ քու առաջին բարեկամդ է՝ դքեզ

բարեբաղդ ընելու աշխատի . խօսք տուր
ինձի որ առանց իմ հրամանիս Նիզան չառ-
նուս : — Սիրով կուտամ այդ խօսքը , մայր
իմ , վասն զի ես չեմ կարող այնպիսի կապ
մի հաստատել ' առանց քու ծնողական ցան-
կալի օրհնութիւնդ առնելու » :

Գնաց կոմսուհին , աղաչեց իւր քեռւոյն
որ նա ոստիկանէն Աշիլին համար այնպիսի
պաշտօն մի խնդրէ ' որով կտոր մը ժամա-
նակ հեռանալու հարկադրուի . եւ յիրաւի ,
շուտով հրաման առաւ որ Մեա կոչուած քա-
ղաքը երթայ , ձիաւոր զօրաց գունդ մը կազ-
մելու , եւ ինքը նորա գնդապետը պիտի
լինէր : Շատ դժուար բան էր այս գործը ,
վասն զի ձիու պակասութիւն կար . եւ որչափ
ալ կփութար , մէկ տարի հոն մնաց առանց
Նիզային հետ տեսնուելու . իսկ Նիզան ամե-
նայն ջանք կընէր որ Աշիլին օրէ օր աւելի
արժանաւոր անձ լինի : Ո՛րչափ ատեն որ
կվաստըկէր , իւր ծերունի հայրը հողալէն ե-
տեւ ' կնայէր որ սովորելու հարկաւոր բանե-
րուն անցընէ : Իրեն ծանր ու վայելուչ
վարմունքովը շատ սիրելի էր կոմսուհւոյն .
ամէն նորա տունը եկող ազնուականներն ալ
կզարմանային Նիզային խօսակցութեանն ու
ազնիւ կերպերուն : Կոմսուհին կզմայլէր իւր
աշակերտին յառաջադիմութեանը վերայ ,

այնչափ որ մինչեւ կվախնար՝ մի գուցէ
չափազանց լինի նորա բան սովորիլը : Օր մի
ուզեց զինքը փորձել . իւր սովորաբար ընդու-
նած մարդոց մէջը երեւելի պատկերահան
մի կար բաւական հարուստ , երեսունըսինգ
տարեկան , տեսքն ալ տեղը : Այս մարդը ա-
մէն տեսակ զուարճութեամբ ձանձրացած ,
ուզեց հանգչիլ . շատ անգամ նիզան կտես-
նէր , եւ չգիտնալով կոմսին գազտնի միտ-
քը , կարծեց որ իրեն ընտրութեանը նա
արժանի է , խնդրեց կոմսուհիէն որ օգնէ
իրեն այս բանիս մէջ : Իսկ կոմսուհին ստոյգը
չգիտնալով թէ արդեօք ինչ ապտիճանի նի-
զային սիրտը իւր որդւոյն հետ կապուած է ,
այս առիթով ուզեց բան հասկանալ : Օր մի
մինակ եղած ատենը կանչեց նիզան քովն ու
ասաց . « Աղէկ գիտես որ քեզ քովս կանչելէս
իվեր , պէտք էր որ ես քու բարեբաղդու-
թեանդ վրայ մտածեմ : Ահա տարիքդ հա-
սաւ , պէտք է վիճակդ հաստատուի , կուզեմ
քեզ կարգել : — Զիս , տիկին , ասաց աղջիկը
զարմանալով : — Եթէ իմ առաջարկութեանս
հաւանիս , այն մարդը անուանի պատկերա-
հան մի է , ծաղկահասակ , որ վարքովն ու
բարքովը իւր ընտրած անձը կրնայ բարե-
բաղդ ընել : Քեզ տեսեր է , եւ շատ գիտե-
լէն յետոյ յայտնեց իւր կամքը :

— Տարակոյս չկայ, տիկին, որ յիրաւի բարեբաղդութիւն է, ասաց Նիզան, բայց ինչո՞ւ փոխեմ իմ վիճակս. ես ձեր քովը շատ գոհ շատ հանգիստ եմ: — Աւելի ալ գոհ կլինիս երբ այնպիսի ընկեր մի ունենաս որ բեղ սիրէ ու պատուէ, վասն զի դուն առաքինի կնիկմարդ պիտի լինիս:

— Դորա գեղեցիկ ու կատարեալ օրինակը միշտ աչքիս առջեւն է. . .

— Բայց որչափ ալ քու բարերարութեանդ փառաւոր ծածկութիւնը ծածկուիմ, տակէն միշտ պէտք է երեւի խեղճ նաւավար աղջիկը: Նիզան յոյս ունի որ իրեն խեղճ ծագումը ոչ երբէք երեսին զարնել պիտի տայ. . . Ա՛հ, տիկին, դուք իմ հոգիս չափազանց բարձրացուցիք, ինչո՞ւ չթողուցիք զիս իմ խոնարհ տնակիս մէջ. . . ես հոն բարեբաղդ եւ հանգիստ կլինէի: — Մի՛թէ իմ քովս հանգիստ չէս, ասաց կոմսուհին. — Այո, բայց ես հոս փառաւոր կեանք վարելու սովրեցայ, որ առաջ ամենեւին չէի գիտեր ալ, միշտ կրթուած եւ շողոքորթ մարդոց մէջ՝ որ այնչափ կփոխեն մարդուս կեանքը. . . Ա՛հ, տիկին, այս բաներով ինչպէս մեր աչքը կխաբուի, եւ ինչպէս շուտով կմոռանամք մեր առաջուան վիճակը եւ կարգէ դուրս յոյսերու մէջ կտանի ու

կրե՛րէ . . . թէ՛ որ զիս կսիրես, կաղաչեմ՝ որ
երբէք ամուսնութեան վրայ խօսք չբանաս
ինձի հետ » :

Այս ասելէն յետոյ շուտով դուրս ելաւ
որ կոմսուհին չիմացընէ սրտին այլայլու-
թիւնը որ երեսին վրայ նկարուած էր :

Կոմսուհին ետեւէն նայեցաւ ու հասկը-
ցաւ որ նիզան ուզեց պարտըկել սրտին
զգացմունքը . մեծահոգի եւ համեստ լինե-
լով՝ կվախնար որ մի՛ դուցէ Աշիլին փառա-
ւոր վիճակին արգելք լինի, եւ նորա ծնողա-
ցը անպատուութիւն մի բերէ :

Կոմսը դարձաւ եկաւ իրեն յանձնուած
գործը կատարելէն յետոյ, եւ նորա համար
ոստիկանէն գնդապետի աստիճան առեր էր :
Մէկ տարի էր որ նիզան տեսած չէր . առ-
ջինէն ալ աւելի շնորհալի ու խելօք գտաւ
զինքը : Խորհուրդ ըրաւ մօրը հետ ու յայտ-
նեց որ իւր սիրտը առաջուանէն ալ աւելի
կապուած է նիզային հետ, խելքը միտքը
նորա հետ է . . . « Բայց, ասաց Աշիլ, ես խօսք
տուած եմ առանց քու հրամանիդ չկար-
գուելու, եւ խոստումս պիտի կատարեմ : »

Աշիլ գնաց Սէն-ժէռմէնի ծեր քաղաքա-
պետին տեսութեան, նա որ չափ ալ բարկա-
ցած էր Աշիլին վրայ, շնորհաւորեց նորա
աստիճանը, եւ մէկէն իմէկ խօսք բացաւ իրեն

պատրաստած փառաւոր ամուսնութեանը վե-
րայ, եւ այս բանիս յաջողելուն ամենեւին
տարակոյս չունիմ» կասէր: Աշիլ շատ շնոր-
հակալ լինելէն յետոյ, նորէն ասաց թէ իմ
սիրտս արդէն իւր ընտրութիւնը ըրած է եւ
գիտցէք որ ոչ երբէք պիտի փոխեմ: Նորէն
բարկացաւ ծեր կոմսը, եւ սարսափելի
սպառնալիքներ ըրաւ ասելով. «Դուն ինչ
աստիճանի մոռցեր ես ինքզինքդ որ դուն
Գաղղիոյ հին եւ երեւելի ազգատոհմի մի
անուանի յիշատակն ես, եւ կուզես կար-
գուիլ նաւավար աղջկան մի հետ: — Մա-
նաւանդ թէ այդ իրեն խեղճ վիճակով է որ
նա իմ աչքիս այնչափ սիրելի կերեւի.
եւ այնու աւելի կհպարտանամ որ զինքը մեր
աստիճանին կհասուցանեմ, ես մէկը չեմ
տեսած որ նիզային չափ շնորհալի եւ համեստ
կերպ ունենայ. կարծես թէ ինքն եւս մեր
ցեղէն է: Թէպէտ եւ յիրաւի նորա հայրը
խեղճ նաւավարին մէկն է:

«Մօռիս Գոլպրանը հին զինուորական է.
քառասուն տարի իւր հայրենեացը ծառայ-
եր է, եւ ձեզի պէս պատուաւոր վէրքերով
լեցուն է: — Բաւական է. մէկ խօսք մըն ալ
ունիմ քեզի ըսելիք. . . թէ որ իմ առա-
ջարկութեանս դէմ կենաս, եւ ոստիկանին
քրոջը աղջկանը տեղը նորէն նաւավարի

աղջիկն առնուս, գիտցիր որ զքեզ եւ քու մայրդ ժառանգութենէ կզրկեմ եւ յաւիտեան հետերդ պիտի չտեսնուիմ. դուն աղէկ գիտես իմ բնութիւնս՝ որ խօսքէս ոչ երբէք կդառնամ. դնա ինչ գիտես այն արա : — Ո՛րչափ ալ սաստիկ բարկանաք վրաս, որչափ իմ կեանքս դառնացընել ուզէք անգութ գրկանքներով, սիրով յանձ կառնում, սիրելի քեռի իմ. պատասխանեց Աշիլ. բայց ինչո՞ւ մօրս ալ կուզէք վնաս տալ ձեր բարկութեամբը :

— Թէ որ մայրդ յօժարանայ այդ քու ընտրութեանդ անյարմար ամուսնութեանդ, գիտցիր որ իմ առջեւ նա ալ քեզի պէս յանցաւոր է : Ուստի կթողում որ միայն իրեն ունեցած չափաւոր ապրուստովը մնայ. այն ատենը կուրախանաս, տեսնելով մօրդ այժմու հարստութենէ եւ հանգստութենէ՝ ներդութեան եւ տառապանաց մէջ ընկնիլը : Ազնուականներուն առաջի կարգէն՝ անարգութեան ու խեղճութեան անցնիլը : — Ա՛հ, այդ խօսքերով սիրտս կկարրտէք . . . ուշացուցէք քիչ մի այդ սարսափելի վրէժխընդրութիւնդ : Եթէ այդպէս է, ամենայն ջանք ընեմ որ կարողանամ սանձել իմ նիզային վրայ ունեցած սէրս, եւ կերպով մի կարենամ զինքը մոռանալ. . . Շատ կվախնամ որ

այս խոստումս, իմ կարողութենէս վեր բան
չլինի. բայց ինչ ընեմ, պէտք է փորձեմ,
միայն ժամանակ կխնդրեմ ձեզմէ. այս թու-
րը այնպէս խորունկ մտած է սրտիս մէջ, որ
միայն ժամանակով կրնամ հանել. . . . Ո՛հ
պատուոյ սրբազան պարտքը, ո՛վ հին ու
ծուռ գաղափարներ, շատ անդամ դուք այս-
պիսի անգութ զոհեր կպահանջէք. . . » :

Աշիլ այս խօսքերն ասելէն յետոյ դուրս
կելնէ. եւ ծեր կոմսը յոյսով կմնայ որ նորա
երիտասարդական բռնկածութիւնը կհան-
դարտի եւ վերջապէս կհնազանդի իւր հրա-
մանին, մանաւանդ վախնալով որ չզրկուի
այնպիսի մեծ հարստութենէ :

Կոմսուհին, որ մինչեւ այն ժամանակը
միտքը դրած էր թէ Աշիլն ու Նիզան մեծ
սէր ունին միմեանց վերայ, շատ զարմացաւ
երբ տեսաւ իւր որդւոյն Նիզայէ փախչը-
տիլը եւ դրսի զբօսանքներու ետեւէ ընկնիլը.
չէր գիտեր թէ այսպիսի կարգէ դուրս
փոփոխութեան պատճառն ինչ է :

Աշունն եկաւ. կոմսուհին սովորութիւն
ունէր տարւոյն մէկ քանի ամիսը Մօ քաղա-
քին քովի գեղեցիկ երկիրն անցունելու, ուր
տան տիկնոջ աչքը հարկաւոր էր : Մօուիսն
ու նորա աղջիկն ալ հետը տարաւ. ծերուկին
սիրտը քիչ մը կոտրեցաւ որ պիտի չկարո-

դանայ այնուհետեւ իրեն հին զինուորակից-
ներուն հետ ամէն օր տեսնուիլ եւ խօսիլ :
Բայց շուտով մխիթարուեցաւ երբոր բարե-
սիրտ երկրագործներու հետ ճանչւորութիւն
ըրաւ, վասն զի շատ կսիրէր հարկաւոր հրա-
մաններ տալ կոմսուհին ու կոմսին կողմանէ՝
տանն ու պարտիզին պահպանութեանը վե-
րայ : Բայց ամէն բանէ աւելի անուշ եկաւ
ծերուն՝ այն գեղին ազգային պահանջողաց
գլխաւոր կրթիչ գրուիլը : Իսկ Նիզան բնու-
թեան տեսարաններովը կզմայլէր, եւ ժա-
մանակը միշտ կարգալով ու ծագիկներ հոգա-
լով կանցընէր որ շատ սիրած աշխատանքն
էր : Կոմսուհւոյն հետ իմիասին զբօսանքի եւ
այցելութեան կերթար խեղճ ու կարօտ
գեղացիներուն տնակները : Կոմսը առաւօտ-
ները կանուխ կերթար որսի, ու գիշերները
ուշ ատեն տուն կդառնար, շատ անգամ ալ
մօտ տեղուանք եղած պալատներէն մէկուն
մէջ կանցընէր գիշերը : Իւր ընտանեաց քովը
քիչ մի կենալէն յետոյ՝ պատճառ կլինաւէր
շուտով քովերնէն հեռանալու : Կոմսուհին չէր
կարող հասկանալ թէ ինչ է իւր սիրելի
որդւոյն այդ կերպով վարուելուն պատճառը .
բայց աւելի զարմացաւ երբ Փարիզ դառնա-
լու ժամանակ լսեց կոմսին ըրած առաջար-
կութիւնը Մօսխա Քոլպրանին որ մնայ իւր

քեռւոյն պալատին մէջ՝ իբրեւ գլխաւոր
գռնապան՝ ասելով « Դուն այս տեղ աւելի
հանգիստ կլինիս քան թէ Փարիզ, որովհե-
տեւ այս կեանքին աւելի սովորած ես . . . Աղջ-
կանդ առողջութեանն եւս աւելի օգտակար
է այս տեղի օդը. վասն զի կտեսնեմ որ
քաղաքական կեանքը նեղութիւն է իրեն,
եւ ինքը առանձնութիւնը աւելի կսիրէ . . .
Մեր մօրս հետ շատ անգամ կուզանք ձեզ
տեսնելու, եւ կջանամք որ ամենայն կերպով
հանգիստ եւ երջանիկ կեանք անցընէք » :

Մօռիս որ արդէն առիթ կվնասէր կեր-
պով մի կոմսին օգտակար լինելու, երբ տե-
սաւ որ ինքը հրամանատար պիտի լինի ամէն
բանի, ուրախութեամբ յանձն առաւ այնտեղ
մնալը : Կոմսուհին շատ մտածեց թէ ինչ է
արդեօք որդւոյն գաղտնի գիտաւորութիւնը
որ նիզայէն այս կերպով կբաժանուի . . .
Իսկ աղջիկը ամենեւին մտքէն բան մի չէր
անցուցած, եւ առանց տգոհութեան յանձն
առաւ մնալը, մանաւանդ թէ կուրախա-
նար որ հօրը օգնութիւն պիտի ընէ, եւ
կոմսուհին տեղը ինքը պիտի լինի խեղճե-
րուն եւ աղքատներուն հոգացողն ու խնա-
մողը . . . Բարեւ մնայ ըրած ժամանակնին՝
նիզան ինքզինքը ուրախ կցուցունէր, բայց
սիրտը տակն ու վրայ էր . . . : Մտքէն

կանցունէր Աշիլին իրմէ բաժանուիլը ասելով
ինքնիրեն . « Մի՛թէ նա ինձ բնակութիւն
եւ հօրս պաշտօն տալը բաւական վարձա-
տրութիւն կկարծէ . ահ ծեր հօրս հանգստու-
թիւնը չմտածեր . կերթար իւր առաջուան
խեղճուկ ձկնորսի տնակը , իւր հիւրասէր
նաւակին , ուր որ զինքը մէկդի ձգող Աշիլը
ընդունած էր իրմէ այն մեծ աղէկութիւնը ,
եւ գուցէ կարծէր թէ նորա վարձատրու-
թիւնը կարողանայ ոսկիով ընել . . . » Ասոնք
կմտած էր աղջիկը , եւ չէր գիտեր ամենե-
ւին որ խեղճ կոմսին սրտէն արիւն կանցնէր
այն միջոցին :

Մեծ ուրախութիւն եղաւ ծեր քեռւոյն
երբ լսեց Աշիլին իւր խօսքը մտիկ ընելը ,
« Գիտէի , ասաց կոմսուհւոյն , որ պիտի կարո-
ղանամ այն բանին արգելք լինել , երիտասար-
դաց հետ խստութեամբ վարուելու է , նո-
ցա խօսք հասկացնելու մի միայն ճարն այն
է : Եւ այն ժամանակը տեղն իտեղը կպատմէ
Աշիլին հետ խօսածները , եւ ժառանգու-
թենէն զրկելու սպառնալիքներն որ ըրած
էր . խեղճ մայրն ալ այն ատենը հասկացաւ
որ իրեն հանգստութիւնը պահելու համար
էր որ սիրելի որդին յանձն առեր էր նիզա-
յէն հրաժարիլ . . . Մէկ մեծ պարահանդիսի
մի մէջ Աշիլ տեսաւ այն իրեն համար պատ-

րաստուած ոստիկանի ազգականը՝ որ տես-
քովը անուանի էր . չգիմացաւ , ասաց մօրը
որ այն աղջիկը թէպէտ եւ ոստիկանի ազ-
գական , բայց շատ հեռու է նիզայէն : Աշիւ
մօրը հետ ուր որ կերթար , մէկը չէր տես-
ներ որ նիզային տեսքն ու բնական շնորհքը
ունենայ :

Գարնան գեղեցիկ օրերը մօտիկցան , կոմ-
սուհին գնաց գեղ , Աշիւ իրեն զօրաց գուն-
դը գնաց . կոմսուհին զարմացաւ պալատին
մէջի ամէն բանի բարեկարգութեանը : Մօ-
ռիսը կրցածին չափ կաշխատէր եւ սրտանց
կհոգար ամէն բան . . . ուրախութիւնն ու
առողջութիւնը կփայլէին երեսին վրայ , իսկ
նիզան այնպէս չէր , երեսը գոյն չկար , աչ-
քերը վեր չէր վերցըներ , կարծես թէ գետ-
նէն մխիթարութիւն կառնուր իւր սրտի
ցաւին , պարտիզին մէջ քալած ատենը կըն-
տրէր միշտ մութ ու մինակ տեղերը : Կոմ-
սուհին հետ տեսնուելովը՝ արթնցաւ իրեն
տխուր քունէն , կուզէր ուրախ երեւնալ ,
բայց կոմսուհին հասկըցաւ ու շատ տրամե-
ցաւ նիզային այն աստիճանի փոխուելուն ,
եւ առաջուանէն ալ աւելի սկսաւ սէր ցու-
ցընել նիզային , եւ ամենայն ջանք կընէր որ
սիրտը բացուի . բայց չէր համարձակեր
որդւոյն վրայ խօսք մի բանալու : Մէկ քանի

շաբաթ հոն կենալէն յետոյ գնաց Փարիզ :

« Աշիլ իհարկէ բոլորովին մոռցեր է նիզան , ասաց ծեր կոմսը :

— Միայն հեռացեր է իրմէ , բայց առաջինին պէս կչարչարուի : Նորա ցաւը անբժբշկելի է , եւ շիտակն ըսեմ , ինծի ալ մտամտութեամբ կուտայ :

— Վախեմ թէ դուն նորէն պիտի թուլնաս :

— Մինչեւ հիմա , սիրելի քեռի իմ , ես ամէն պարտաւորութիւնս ըրի , որդիս ալ ինծի պէս . իւր սիրելի անձին տեսութենէն զրկուեցաւ . եւ խօսք տուաւ որ առանց իմ հրամանիս նիզան չառնու . բայց այդ խոսամունքէն ինչ օգուտ , երբոր մեր ցեղին մէկ հատիկ յիշատակը այս կերպով պիտի հալիմաշուի . ոչ , ես այնչափ ուժ չունիմ բաժանելու այն երկուքն որ այնչափ սէր ունին մէկմէկու վրայ . ծերութեանս ատեն նորա պիտի լինին իմ մխիթարանքս :

— Ի՛նչ , դուն նորէն Աշիլին խենդութիւնները կպաշտպանես , եւ կուզես այդ անպատուութիւնը ընել մեզի :

— Մի՛թէ անպատուութիւն է մինչեւ մեզի բարձրացընել այն անձն որ որդւոյս կեանքը ազատեր է . նիզան առնելովը ոչ իւր անուներ կկորսնցընէ եւ ոչ ունեցած ազնուութեան իրաւունքները :

— Բայց նա իրաւունք չունենար իմ աչքիս
երեւնալու. եւ դուն ալ թէ որ պէտք եղած
խառութիւնը չընես, գիտցիր որ այնուհե-
տեւ ինձի բարեկամ չես:

— Ես քու աղէկութենէդ է, սիրելի քեռի,
որ փառաւոր կեանք կանցընեմ, եւ միայն
քու բարեգործութիւնդ է որ այսքան անուն
ունեցեր եմ: Բայց աւելի լաւ կհամարիմ
որ աղքատութիւն ու նեղութիւն քաշեմ քան
թէ որդւոյս յուսահատութեանը եւ դուցէ
մահուանը պատճառ լինիմ, եւ ապերախտ
գտնուիմ այնպիսի գեղեցիկ մարդասիրական
գործողութեան մի դէմ:

— Ուրեմն ես ալ տեսնելով որ դուն այդպէս
անխելքութեամբ օտարանալ կուզես քու
ազնուականութենէդ, ուզածիս պէս պիտի
բաժանեմ իմ հարստութիւնս նոցա՝ որ աւե-
լի արժանի լինին ժառանգ ըսուելու... »:

Այս սպառնալիքներուն՝ կոմսուհին ա-
ռանց ամենեւին պատաստան տալու, գլուխը
ծռեց ու դուրս ելաւ:

Աշիլ շուտով տուն դարձաւ, բայց այն-
պէս տրտում որ մայրը զարմացու: Առաջ
որ այնչափ զուարճասէր ու ընկերասէր կե-
րեւնար, այժմ բոլորովին ընդ հակառակն,
ամէն բանէ պաղած՝ մարդու հետ չէր ու-
զեր տեսնուիլ: Կոմսուհին որ որդւոյն ամէն

շարժմունքները կդիտէր, մտածեց որ ժամանակ է զինքը այդ շարժարանքէն ազատելու: Օր մի խօսք բացաւ Նիզալին վրայ ու ասաց. « Որդեակ, ինչո՞ւ Նիզալին անունը չես տար:

— Նիզան ո՞վ է:

— Նիզան, քու որդեգիրդ. իրաւցընէ այնպէս պէտք էր լինէր . . . Բայց նա բարեսրտութենէ եւ գեղեցկութենէ զատ ինչ ունի որ յիշուելու արժանի լինի:

— Որդեակ, ես անարժան պիտի լինէի բոլոր այն բաներուն որ ինձի համար քաջեցիր, եթէ թողուի քեզ որ Նիզան յուսահատութենէն գեղեցկութիւնն ու առողջութիւնը կորսունցընէ. այնչափ ատեն է որ դուն հետը պաղ կերպով կվարուիս, մտածէ թէ ինչ անտանելի ցաւ կպատճառես դովաւ այն խեղճ աղջկանը:

— Մի՞թէ Նիզան ալ իմ վրաս այնչափ սէր ունի . . . Այդ խօսքերով իմ սրտիս մէջ շնորհակալութեան զգացմունքը արթնցուցիր . . . Զքեզ հարստութենէդ չզրկելու համար՝ ես երջանկութենէս հրաժարեցայ. բայց դուն չես պահանջեր, սիրելի մայր իմ, որ զոհեմ քեզի այն անձին հանդստութիւնն ու կեանքը որ զիս մահուանէ ազատեր է: Հրաման

տուր ինձի որ հիմա երթամ նիզային ոտքը
ընկնիմ . . .

— Հեռու երթալ հարկ չէ. Մօռիսն ու
իւր աղջիկը մէկ ժամէն իվեր այն տեղ են,
ուր որ սովորաբար կընակէին » :

Աշիլն ու մայրը իսկոյն գնացին նոցա բնա-
կած տունը : Դող մի եկաւ Աշիլին վրայ երբ
տեսաւ իւր ազատարարին կերպարանքը այն
աստիճանի իոխուած :

« Ներէ ինձի որ իմ պատճառաւ այն չափ
ցաւ ու նեղութիւն քաշեցիր, ասաց Աշիլը,
գուցէ ես քեզմէ աւելի եւս չարչարուեցայ,
բայց ինչ ընեմ, պէտք էր որ ես իմ բարե-
րար քեռւոյս խօսքը մտիկ ընէի որ չիցէ
թէ սիրելի մայրս ժառանգութենէ զրկուի.
Հաւատա որ եթէ այս երկիւղը չլինէր՝ վա-
ղուց գուն կոմսուհի կոչուած էիր :

Ի՛նչ կասես, պարոն կոմս, ասաց նիզան
զարմանալով. մի թէ մոռացար, թէ ինչ
հեռաւորութիւն եւ տարբերութիւն կայ եր-
կուքնուս մէջ . . . —

« Այգ պիտի մտածութիւններու ատենը
չէ, սիրելի նիզա: Եկ նիզա . . . Եկ իմ սի-
րելի աղջիկս . . . կոմսը քու նշանածդ է : —

« Միթէ կարելի է որ ես ձեզի հաւասար
լինիմ: Ա՛հ տիկին մայր իմ, ասաց նիզա,

Թէ որ ես որդւոյդ կեանքը ազատեցի, դուն զիս հազարապատիկ վարձատրեցիր »:

Ս.յս խօսքերէն ետքը կոմսուհին սիրտ առաւ դնաց Սէն-ժէռմէնի պալատը, եւ պատմեց քեռւոյն ամէն բան: Ծեր կոմսը սաստիկ բարկացաւ, մանաւանդ անոր համար որ արդէն ոստիկանէն խօսք առեր էր նորա քրոջը ազջիկը հարս բերելու Ս.շիլին. որով Ս.շիլն ալ մեծ պաշտօնի պիտի հասնէր. ծերն ալ այն ամուսնու թեան պատճառաւ ասպետութեան կարգ պիտի առնուր՝ որուն սաստիկ կփափաքէր: « Թէ որ, ասաց կոմսը, դուն այդպիսի յիմարական դժասիրութեամբ կյօժարիս որ որդիդ այլանդակ ամուսնութիւն մի ընէ, գիտցիր որ ես ալ զձեզ այսուհետեւ ազգականի տեղ չեմ դներ. եւ ժառանգութենէ կզրկեմ »:

Կոմսուհին հարկաւոր համարեցաւ քեռւոյն ըրած սպառնալիքը տեղն իտեղը պատմել որդւոյն, որ նա ալ ինչ ընելիքը աղէկ մտածէ: Ս.շիլ ամենեւին չվախցաւ, եւ առանց տրտընջելու գոհ եղաւ իւր նոր վիճակին: Երկուքն ալ կվախնային որ Նիզան չիմանայ իւր պատճառաւ իրենց եղած զրկանքները. վասն զի աղէկ գիտէին որ Նիզան իմացածին պէս թէ Ս.շիլ ժառանգութենէ պիտի զրկուի, իսկոյն կհրաժարէր այն ամուսնութենէն: Կոմսու-

հին զանազան պատճառանքներով հեռացաւ
քեռւոյն պալատէն, եւ իրեն ունեցած փոք-
րիկ ապրուստովը գոհ եղաւ: Մէկ հասարակ
եւ հանգիստ տուն մը բռնեց Վարուհի ըստած
փողոցին ծայրը: Զի, կառք եւ տան մէջի
ունեցած բաներէն մէկն ալ չառաւ:

Հարսնիքէն մէկ օր առաջ եկան նոր տունը
բնակելու: Ամուսնութեան հանդէսը պարզ
կերպով կատարեցին: Աշիլին երկու զինուո-
րակիցները վկայ եղան իրեն, երկու ապի-
կար զինուորներ ալ որ Մօսխսին հետ ծա-
ռայեր էին՝ Նիզային վկայ եղան, ինչպէս
որ իրենց սովորութիւնն է:

Ծեր կոմսին բարկութիւնը շիջաւ, եւ իւր
մեծ հարստութիւնը բաժանեց հեռաւոր ազ-
գականներուն, եւ մէկ քանի շողոքորթներու
որ միշտ քովը կպտըտէին. կարելի է թէ ա-
տենով զղջար որ զկոմսուհին ժառանգու-
թենէ զրկեց, եւ Աշիլին՝ որ ցեղին մէկ հա-
տիկ յիշատակն էր, այնպիսի մեծ վնաս ը-
րաւ. շինած կտակն եւս կփոխէր, բայց յան-
կարծ՝ ոտքին ցաւը սաստիկ բռնեց, եւ այ-
նու մեռաւ: Նիզան այն ժամանակ միայն ի-
մացաւ որ այնչափ նեղութիւնը իրեն հա-
մար քաշեր են, եւ զարմացաւ կոմսուհոյն
քաջութեանը եւ մայրական սիրոյն: Իսկ
կոմսուհին որ առաջ սովրած էր մեծ տան

մէջ բնակելու, քաղաքին հարուստներուն
տունը երթալու, եւ զանոնք ալ իւր քեռւոյն
տունը ընդունելու, սկսաւ նեղութեամբ ապ-
րիւ իւր փոքրիկ եկամուտովը : Մէկ աղախին
մի միայն ունէր՝ որ իրմէ չէր բաժնուած,
եւ իւր խեղճ տունը մէկ քանի մօտիկ բա-
րեկամները միայն կուգային, որ աղքատու-
թեան ժամանակ եւս չեն մոռանար իրենց
բարեկամութիւնը : Այս զրկանքներով կոմ-
սուհին ամենեւին չփոխուեցաւ. այլ առա-
ջուան պէս քաջասիրտ եւ բարեսիրտ մնաց :
Նիզան կզմայլէր կոմսուհւոյն վարմունքին,
եւ երբ իմիասին եկեղեցի կամ զբօսանքի կեր-
թային՝ նիզան միշտ կասէր. « Ես եթէ չը-
լինէի այս տեղը դուն փառաւոր կառքով
պիտի գայիր :

— Բայց առանց քեզի ի՞նչպէս կրնար Աշիւը
այս առաւօտ զիս համբուրել. հաւատա որ
քու ձեռքդ ինձի ամէն փառաւոր կառքէ
թանկ է » :

Ամէն մարդ հետաքրքիր էր նոր կոմսու-
հին տեսնելու եւ հետը ճանչուորելու. տես-
նողները կզարմանային եւ կզմայլէին նորա
ծանր ու վայելուչ վարմունքին, աղէկ կըր-
թութեանը եւ տեսքին : Ամէն մարդ կուզէր
որ ինքը առաջինը լինի նաւաւար խաթու-
նին պատիւ ընելու. եւ այս նաւաւար ա-

նունը որչափ ալ անարգ բան մի երեւնար ,
նիզային անունը օրէ օր աւելի մեծցունելով՝
ամէն տեղ ու ամէն բանի մէջ յայտնի կընէր :

Կարճ ժամանակէն թագաւորը կոմսին
մեծամեծ ծառայու թիւնները տեսնելով՝ նո-
րա աստիճանը աւելի բարձրացուց . որով
կոմսուհին եւս կարողացաւ այնուհետեւ պա-
տուաւոր հանգստութեամբ անցընել օրերը ,
թէպէտ եւ առաջին հարստութենէն զըր-
կուեր էր , եւ իւր թոռերը մեծ ուրախու-
թիւն ու զուարճութիւն էին իրեն . այնպէս
որ իրեն մայրական պարտքերը կատարող
մօր մը վայելած ամէն մխիթարութիւնը
ունեցաւ , եւ մինչեւ իւր կենաց ետքի օրը
ուրախ էր ըրած որգեգրութեանը վերայ :

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0596122

